

Святе Різдво на хуторі.

Зима. Округи кучугури снігу, глибокі стежки потоптані то людьми, то скотиною: димарі почали вже куріти, півні стали свої голоси подавати, у собак полегшали дрімки: гавкне крізь сон і замовкне; морить сон, ніч була їм невесела... вартували і гвалтували... Тихо якось — тихо... да вже що далі все починає оживати... Сонечко на сході велике — красним кругом зярива впливає і у воздуху якась імла... починає прокидати ся всесвітнє твориво і наповняти життям. Де-не-де телятко мукне, горобчик сполохнеться, ось уже й журавель заскрипів, невсипуща хазяйка вийшла по воду. А хто ще й одлежує бока, що дуже натрудивсь учора, бо сьогодні Різдво, велике свято, то треба було всюди обійти господарство і скотині послать і корита повирубувать, щоб і вона празник знала, і собакам вязку соломи, хоч і пізенько, а кинути. Коло воріт і на рундуках повичищати, пообмітати — усе хоче просьяти...

От сонечко вплило й осяяло дерево — в иней замірило, бенгальськими огоньками. Гарно, затишно... Дерево мов про свято одягло ся в пишне, пушисте біле убрання... иноді вітерець легесенький повіне, осипле тебе инеем і осявіжить тебе. Боже! як гарно-ж на світі... як розсвіне... як солодко на душі, яка ніжність утоми обіймає твою душу під сим покровом поетичним святим.. і під сим надихом!... І сам чоловік приближається до божого лица — розніженість, м'якість серця... Кругом іще й хати мов дрімають, із кожної огоньки мов зірки замиготіли і небо прозористе — глибоке, успане зірками; вони ще перемигають ся, ще перемовляють ся по своєму... Так-так усе тихо і велично... а иноді

один мент гасить оті високі почування — і вся духова краса зникне і заволоче темною пеленою як дим...

Чому істота людська не почуває сього чуття повсїгда? У його на душі тепер так тихо як на небі — така благодать. Душа повна молитви, благовіння ік Богу і поетичних вражїнь — нічим ще не сполохана, не знуджена істота його, і вона носить у собі краплю того високого духа. Так би й замерти втонувши в ті почування, поки житейські потреби і вражїння не обуяли його душі...

Пригадуєть ся, що й торішній рік сей день стрїтила я так гарно... і тепер воно мабуть так буде...

Засяло сонечко, захруpestів сніг: із хвїртки коло воріт щось виринає чорненьке, то сіреньке, одно за одним, і вбачаєть, що падають і встають у важких чоботях діти (бо поперечка у хвїртці прибита для обережности, щоб скотина з двору не втікала), і валить ся ціла валка дїтви з „звїздою“. З одного боку Мати Божа з Ісусом Христом на руках намальована, а з другого нічого. Душ десять школярів, і инші діти біжать славити Христа.

Звїздоносці співають:

„Дїва днесь присуственого рождаєть, земля вертеп приносить, ангели пастир славу вославляють, наш Бог родив ся, предвїчний Бог“.

Як у малого хазяїна, то дають їм паляницю, або пятак на гурт, а у широкому панському дворіщі, то на підносї виносять пряники, горіхи, конфети і гроші — дають міхонші, потім вони ділять ся між товариством, і трохи на помершого і на мари одкидають; да ще їм і по книжечці винесуть, розпитають чїї діти, чи ходять у школу. І таких пар шість на день прийде на хутор.

Двору не треба чистити, сніг одкидати, його й так добрі люди витупають за день. Потім діти вертають ся до дому і стрїчають ся з иншими звїздоносцями, давай бороть ся, кидатись снігом; ті поборовшись утікають і йдуть далї славити Христа. Усяк стараєть ся, щоб у його звїзда краще була розмальована, аж у город оддають розмальовувати.

Над вечір чути знов — хрусь, хрусь, гомін, сьміх, гудуть жов пчоли. Се вже дівчата йдуть колядувати. Одчиняють оконїцю і питають хозяїку:

— Благословїть колядувати?

— Бог благословить — колядуйте.

Перша колядка.

Ой в полі-полі три доріженьки — сьвятий вечір!
 Ой Маріїчка пшеницю жала,
 Шовком вязала, в три ряди клала,
 В три ряди клала, в купоньки брала.
 Пришло до її три Волошина
 Да хотіли її з чистого поля взяти.
 Не беріть мене з чистого полечка,
 Да візьміть мене з батькового дворичка.
 А в мого батенька три сторіженьки:
 Да первая сторіженька, батенько в конці стола, —
 А другая сторіженька — матінка в порога,
 А третя сторіженька, братічок у воротах.
 Батенько в конці стола кубочки сповняє,
 А матюнка в порога хусточки крає,
 А братічок в воротах випроводжає.
 Ой будь здорова, дівка Марієчка,
 Не сама собою, а з отцем матірю
 З Ісусом Христом, сьвятим Рождеством.

Друга колядка.

Що в вині, в вині, у винограді,
 Там дівка Марієчка наряджала ся.
 Платє скидала все шовковее,
 А надівала все золотее.
 До церкви ішла, як зора зійшла,
 А з церковки шла красною панею,
 Увійшла в дворець — розлягаєть ся,
 Увійшла в сінці — сінечки сяють,
 Увійшла в сьвітлицю — пани вставають,
 Пани вставають, шапки скидають,
 Шапки скидають, її питають:
 Чи ти царівна, чи королівна?
 Я не царівна, не королівна,
 Я дівка Марієчка, Остапова дочка.
 Ой будь здорова, дівка Марієчка,
 Не сама з собою, з отцем з маткою,
 З Ісусом Христом, сьвятим Рождеством.

Третя колядка.

Що на горі чорная хмара —
 Ой грай морє, радуї ся Боже, вік до віку.¹⁾
 Ой то не хмара, а коний пара
 Славногo пана, пана Пантелїєчка.
 Ой поїхав Пантелїєчко по над горою,
 Як набрав військo, аж землі важкo,
 Як став він палити, камня лупати !...
 Оставайсь здоров, пане Пантелїйку,
 Не сам з собою, з отцем з маткoю,
 З Ісусом Христом, сьвятим Рождеством.

Четверта колядка.

Ой дивное народження божого сина,
 Його же днесь народила дїва Марія.
 Спородила Ісуса Христа в церкві стоячи, —
 Крикнули два янголи з небес летючи.
 Не острахайсь, дїво Маріє, се ангельський глас,
 Бери дитя народжене на руки при нас.
 Що на небі, що на землі божая врода,
 Син Божий народив ся, чоловіча згода.
 Ой ангели сизокрилі ріки розлили,
 Що Рождеству Христовому цвїті розцвїли.
 У городі Вифлиємі сади зацвїли:
 Ой зацвїло всяке древо, ще й білі цвїти,
 Зрадувались старі люде, ще й малі дїти.
 І на небі і на землі добра божа згода,
 Де син Божий народив ся, чоловіча врода.

Пята колядка.

Бігла теличка та з березничка,
 Та в дядьків двір — дай, дядьку, пиріг.
 Як не даси пирога, візьму вола за рога,
 Та виведу на моріг, та віблю правий ріг.

¹⁾ Повторяєть ся за кожним рядком.

У рік буду трубити, воликом робити,
 А хвостом поганяти.
 Здрастуйте, з празником будьте здорові!
 Давайте дохід, ковбасу і хліб.

Увійшовши у хату кажуть: Вечор добрий! а хто добавить:
 Пиріг довгий... Їм дають гроші, книжечки, а кому і стяжку...
 Рум'яні, хороші: здоровле так і паше, очі скрять ся од морогу;
 да все веселі і гомонкі. Да сьому не кінець...

Настав Новий рік. Дітва знов посунула. Тут бувають і дуже
 малесенькі дітки з торбочками і з пашнею. Великі хлопці славлять
 Василя, співають:

„Изліся благодать во устнах твоїх отче.
 Ти бил еси пастир добрий, Василию съвятче,
 Уча словесние овци віровати Богу в Тройци єдину.
 Когда демон за жену Евладію записал,
 Тогда съвятий-же Василій проч демона отганял.¹⁾“

А потім і великі і малі йдуть засівати могилу свого діто-
 любця і розганяють його друзів пташок: горобчиків, снігірів, со-
 року; хазяйка принаджує їх що дня пашнею, щоб щебетали і при-
 літали „калиноньку їсти і приносили з України вісти“. Потім
 хлопці йдуть до дідів, до баб своїх засівати на село ще, а ха-
 зяйка вирядивши любих гостей, іде до усипальні одпочити од
 клопіт і уклонити ся могилі, і два приручені голубки кружляють
 над її головою і часто на дереві сядуть і піджидають, поки вона
 підійде до їх; а там прямо летять на могилу і сядуть на хресті
 і піджидають її. І тільки ступила у той чарівний мир спящих, так
 серце й зомліло — і остовпіла... Краса божественної природи її
 так уразила. Деревя пишно убрані пушистими, блискучими кити-
 цями, скрящими ізумрудами і рубінами. Пташки пурхають, ще-
 бечуть весело, поживи сподівають ся. Одна особливо між їми ви-
 даєть ся: сорока, приручена ще покійним паном, вихляєть ся —
 виступка у її поважна, мов предсідателька яка, поміж малесень-
 кими щебетухами: не красою і величиною своєю пишаєть ся, а тим,
 що вона своя — домовита, приручена, осьвічена: помагала колись
 пану обходить сад, як він було сухе одпилює-одкидає і що по її
 змозі розпустивши крила хапає в рот і тащить і одкидає на бік;

¹⁾ Повний текст сеї вірші і відповідну церковно славянську легенду див.
 Житє і Слово II.

дуже освічена, не раз і по книжках у пана ходила, однімала перо з рук, каблучку здирає з пальця... Голубки воркують щось жалібно, мов тужать... Чого так тяжко, так важко у цьому тихому, чарівному едемі, так велично обставленному? І сонечко вже високо підбило ся і промінь уклав дві могили, і вінки красіють на снігу, в рути, калини і барвінку... так гарно осяло — так гарно!... А дзвони сумно-сумно загули... і в городі і в селі гудуть... і багато думок порушили... Скільки тут життя лягло в отсіх могилах... і голосних думок поховано — пригнічено... Боже, Боже! Серце напружено гукає: Озвіть ся! огляньтесь!... я одна так давно жду Вашого вітання... О! тихо... тихо, і ся тиша ще більше хилить до землі... Одна смерть тільки мовчить на такі пекельні муки... на таке горяче прохання... А легкий вітерець ніжно заглядає в очі, подихає і улещає тягти ще тяжкі свої в темряві, останні дні... Голубки гудуть і одхиляють її од сумних дум і вона отямившись рушила положивши два низькі поклони, а за нею й два голубки, сорока те-ж чогось добивалась, скрекотала, кивала хвостом і смикала паню за спідницю.

Через скількись годин повечоріло; стали і щедрівники з'являть ся.

Перша щедрівка.

Що за гаєм, гаєм зелененьким,
Щедрий вечор вам, добрий вечор!
Там бігало стадо коний вороненьких,
А в тому стаді бігає коник вороненький,
Ніхто того коня не поймає.
Пан Серьожа поймає, іще й осідлає,
Іще поїде до батенька в гості.
Батенько каже: то місяць ісходить,
А мати каже: то мій син їде;
Мені молоду невісточку везе.
Поздоровляєм празником.

Друга щедрівка.

Що в пана Пантелія, да на його дворі — Щедрий вечор!
Древо стояло тонке, високе, листячко широке.
На тім дворі стоїть два яворі.
Під тим яворочком пан Пантелій ходить,

Пан Пантелій ходить, кониченька водить,
 Лучок направляє, орла побиває.
 Не бий ти мене, спогадай на себе,
 Як будеш ти женити ся, веселити ся,
 Буде на тебе сніг метелиця йти,
 Розпущу я сизі крильця, покрию коня вороного,
 Увесь поїзд, тебе молодого, сваночок ще й сьвітилочок.

Третя щедрівка.

Божа мати сина народила,
 Прилетіло з неба два янголі
 Стали думать, гадать, яке ім'я дать.
 Дали йому ім'я сьвятого Петра:
 Божа мати сього не злюбила,
 Сьвятих не 'бдарила.
 Прилетіло з неба два янголі,
 Стали думать гадать, яке ім'я дать.
 Дали йому ім'я сьвятого Ілія,
 Божа мати сього не злюбила,
 Сьвятих не 'бдарила.
 Прилетіло з неба два янголі,
 Стали думать і гадать, яке ім'я йому дать.
 Дали йому ім'я Ісуса Христа.
 Божа мати сєє ізлюбила,
 Сьвічі посьвітила, сьвятих обдарила.

Четверта щедрівка.

У Києві та на ордані, там лежали кладі кладовії —
 Щедрий вечор вам, добрий вечор.
 А на тих кладях Пречиста стояла,
 Ісусу ризи прала од волохристю.
 А виправши ризи повісила
 На терему да на дереві.
 Став Сус Христос службу служити,
 Та Бога молити.
 Прилетіли з неба да три янголі,
 Взяли янголі ризи да на крилля,
 Да понесли янголі ризи да в церковку,
 Положили янголі ризи да на престолі,

Положили ризи, стали службу служити,
Службу служити і Бога просити.

П'ята щедрівка.

А в пана-пана славная жона —
Бог йому дав, Бог йому дав славную жону,
У його дому сьвятий вечір.
Що за нею взяв аж три городи.
Що первий город все з панами,
А другий город все з козаками,
А третій город все з мужиками,
А з панами листи писати,
А з козаками в військо ходити,
А з мужиками хліба робити.

Шеста щедрівка.

Щедрівочка щедрувала
До віконця припадала:
Чи ти тьотю напекла?
Неси швидче до вікна!

Сема щедрівка.

Сидить дід на стільці,
Убіраєть ся в постільці,
А баба на припечку
В червоному очіпочку,
На здорове, бабо, ізноси,
А мені дай ковбаси.

Віршування перед Новим роком.

Я маленький пахольчик,
Родив ся у вівторчик,
А в середу рано,
У школу дано.
Я не знаю ні аз, ні буки,
Дайте мені копійчку в руки.

Ганна Барвінок.